

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Prof. Dr. Sadık YAZAR

*İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
zyazar@gmail.com
ORCID *

**UŞŞÂKÎ ŞEYHİ BOLAYIRLI
ŞEYH SİNÂN EFENDİ'NİN
KÜLLİYÂTINA DAİR**

ON THE CORPUS OF SHEIKH SİNÂN EFENDİ
OF BOLAYIR A SHEIKH OF UŞŞAKİYYAH
ORDER

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 15.12.2020	Received Date: 15.12.2020
Kabul Tarihi: 22.12.2020	Accepted Date: 22.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020	Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Yazar, Sadık, "Uşşâkî Şeyhi Bolayırlı Şeyh Sinân Efendi'nin Külliyyâtına Dair", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 598-625.

Yazar, Sadık, "On the Corpus of Sheikh Sinân Efendi of Bolayır a Sheikh of Uşşakiyah Order", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 598-625.

[10.28981/hikmet.839889](https://doi.org/10.28981/hikmet.839889)

Prof. Dr. Sadık YAZAR

UŞŞAKÎ ŞEYHİ BOLAYIRLI ŞEYH SİNÂN EFENDİ'NİN KÜLLİYÂTINA DAİR

**ON THE CORPUS OF SHEIKH SİNÂN EFENDİ OF BOLAYIR A SHEIKH OF
UŞŞAKİYYAH ORDER**

ÖZ

Yüz yılı aşkın bir süreden beri devam eden Osmanlı kültür tarihi araştırmaları dahilinde, bu dönemde Türk dili ile kaleme alınmış birçok eser ve bu eserlerin müellifleri, muhtelif çalışmalara konu olmuştur. Son kırk yılda önemli bir ivme kazanan bu araştırmalar sayesinde, her geçen gün Osmanlı medeniyetinin farklı yönlerine dair "bilinmeyen"ler ortaya saçılırken bazı ilim sahalarında herhangi bir tarama ve araştırmaya dayandırılması bile düşünülmemeyen "yok"lamalar da yerini yavaş yavaş daha ihtiyatlı saptamalara bırakmıştır. Bununla birlikte; Osmanlı kültür mirasına yönelik araştırmaların istenen düzeyde olunduğunu söylemek güçtür. Osmanlı telif geleneğinde yeterli ilgili görmeyen alanlardan biri de Türkçe dinî literatürdür. Özellikle İlahiyat sahasındaki araştırmalarda daha ziyade Arapça eserlere rağbet gösterilmesi, Türkçe dinî metinlerin uzun süre göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı, Osmanlı döneminde dinî ilimlerdeki birikimin Türkçeleştirilmesine yönelik yeteri kadar bilgi sahip olunduğu söylenemez. Bu çalışmada böyle bir ilgisizliğin kurbanı olan bir müellifin, XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Bolayırlı Uşşâkî şeyhi Şeyh Sinân'ın Almanya'da bulunan külliyyatı merkeze alınarak eserleri tanıtılmaya çalışılacaktır. Dinî ilimlerin farklı sahalarında kaleme alınan bu eserlerin tanıtımı yanında müellifin, dinî eserlerde Türkçe yazma gerektiğine dair görüşlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Sinân, Bolayırlı Halvetî şeyhi Şeyh Sinân, Osmanlı dönemi Türkçe dinî literatür, Halvetilik, Uşşâkîlik

ABSTRACT

Within the scope of Ottoman cultural history studies that have been going on for more than a hundred years, many works produced in Turkish during this period and their authors have been the subject of various studies. Thanks to these researches, which have gained significant momentum in the last forty years, as "mysterious"es about different aspects of Ottoman civilization are scattered, some pre-provisions regarding the Turkish writing tradition in the Ottoman Empire, which are not even thought to be based on any study and research in some fields of science, gradually gave way to more cautious determinations. However; It is difficult to say that it is at the desired level in researches on Ottoman cultural heritage. Although it may seem surprising by some, one of the areas that do not attract attention in the Ottoman writing tradition is the Turkish religious literature. Particularly in the studies in the field of theology, the demand for Arabic works has caused the scientific or popular religious texts produced in Turkish to be ignored for a long time. It is for this reason that it cannot be said that there is too much information about the "making Turkish" of the accumulation in religious sciences in the Ottoman period. In this study, the corpus of an author who is a victim of such indifference, Sheikh Sinân of Uşşâkî from Bolayır, will be taken into the center and her works will be introduced. After the introduction of these works written in different fields of religious sciences, an awareness will be created by including the author's views on writing in Turkish in some of her works.

Keywords: Sheikh Sinân, Sheikh Sinân of Uşşâkî from Bolayır, the religious sciences in the Ottoman period, the order of Khalvetiyyah and Uşşâkiyyah

Giriş: Şeyh Sinân Efendi’yle İlgili Literatürün Değerlendirilmesi

Klasik biyografik ve bibliyografik kaynaklar tarandığında Osmanlı döneminde yaşamış “Sinân” isimli birçok müellife rastlanmaktadır. Eldeki çalışmaya konu olan kişi ise, makalenin ilerleyen kısımlarında verilecek bilgi ve izahlardan da anlaşılacağı üzere, XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan ve kimi kaynaklarda isminin başında “Âlim” sıfatı getirilerek diğer Sinân isimli müelliflerden tefrik edilen Bolayırli Uşşâkî şeyhi Sinân Efendi’dir. Aşağıdaki literatür tanıtımı ve değerlendirmesinden de görüleceği üzere, daha önce bu zata dair birkaç çalışma neşredilerek hayatı ve eserleri bağlamında önemli bir mesafe kat edilmiştir. Bununla birlikte yazma eser kütüphanelerine dağılan kimi eserlerinin tespit edilememesi ve tespit edilen bazı eserlerinden istifade edilememesinden dolayı biyografisi, hassaten eserleri hakkında yapılan çalışmalarda hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Klasik biyografik kaynakların kendisi hakkında ketum kaldığı bir ortamda, Şeyh Sinân’ın eserlerinde, kendisi ve çalışmalarına dair verdiği bilgiler çok önem kesbetmektedir. Nitekim bu makalede tanıtılacak olan külliyatıyla birlikte Şeyh Sinân Efendi’nin biyografisi ve eserlerine dair bilgilerin mevcut bilgilere nispetle çok daha geliştirildiği görülecektir. Bunu daha bariz bir şekilde görebilmek için, şu ana kadar Şeyh Sinân’a dair yapılan araştırmalardan kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Erken dönem klasik biyografik kaynaklarda madde başı yapıldığına tesadüf edemediğimiz bu zatın, geç dönem Osmanlı biyografik kaynaklarında “Âlim/Şeyh Sinân Efendi” olarak kaydedilen kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu zat ile ilgili olarak öncelikle *Tuhfe-i Nâ’îlî* (Mehmet Nail Tuman, 2001: 453) ve *Osmanlı Müellifleri*’nde (Bursalı Mehmed Tahir, 2016: 87-88), bazı bilgilerle karşılaşmaktayız. *Tuhfe-i Nâ’îlî*’deki bilgiler oldukça kısa olup *Osmanlı Müellifleri*’nden alınmıştır. *Osmanlı Müellifleri*’nde ise Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925) onu “Sinân Efendi (Âlim Sinân Efendi)” madde başı ile kaydeder. Erişebildiği iki eserinden (*Mesâbîh* tercümesi ve “manzum bir akâid”) hareketle onun Halvetiye tarikatının Uşşâkiye kolundaki şeyhlerden olduğunu söyler. Hadis sahasında, *Mesâbîh*’i tercüme ettiğini söyleyen Bursalı, bu eserinin sonunda yer alan bilgilerden hareketle onun Muğla’nın köylerinden Leyneli olduğunu ve 30 sene Gelibolu yakınındaki Bolayır’da ikamet ettiğini kaydeder. Üsküdar’da Selîmiyye Kütüphanesi’nde akâide dair bir manzumesi olduğunu da haber veren Mehmed Tahir, bu eserinden üç beyit alıntıladıktan sonra Sinân Efendi’nin şeyhi ve halifesinin ismini zikrederek Şeyh Sinân hakkında verdiği bilgilere son verir.

Şeyh Sinân Efendi’den bahseden bir diğer kişi de Hüseyin Vassâf’tır (ö.1929). (2006: III/388-89) *Sefînetü’l-Evliyâ* isimli eserinde, ondan birkaç defa dolaylı olarak bahsettiği (C. II: 205; C. III: 345-46, 378, 390) gibi aynı eserde onu madde başı olarak da ele almıştır. Burada yer verdiği bilgiler büyük oranda *Osmanlı Müellifleri*’ndeki bilgilerle aynıdır. Farklı olarak Sinân Efendi’nin Keşan’da medfun olduğunu kaydeden Vassâf, Şeyh Ömer Karîbî’den el aldığını söylediği Sinân Efendi’nin halifelerini de zikreder. Buna göre Dimetokalı Hasan

Efendi, Gelibolulu Nûh Efendi, Keresteci Mustafa Efendi, Selanikli Mahmûd Efendi ve Dıramalı Muhammed Efendi onun halifelerindendir; ancak onun meşhur halifesi Şeyh Kuloğlu Mustafâ Efendi¹’dir.

Klasik biyografik kaynakları bir tarafa bıraktığımızda, Şeyh Sinân’ın son birkaç yıl içerisinde bazı çalışmalara konu olmaya başladığı görülmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla ondan ilk bahseden kişi, halifesi Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas Efendi hakkında araştırmalar yapan Bünyamin Taş’tır. O, Kuloğlu’nun hayatı hakkında bilgi verirken şeyhi olan Âlim Sinân Efendi hakkında da bilgi vermiştir. Yukarıda bahsedilen kaynaklara müracaat ettiği gibi Kuloğlu’nun eserlerinde şeyhi Sinân Efendi’ye dair verdiği bilgileri de çalışmalarında değerlendirmiştir. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ndeki² maddeyi yazan İ. Hakkı Aksoyak ise *Osmanlı Müellifleri ve Tuhfe-i Nâil*’deki bilgileri aktarmakla yetinmiştir.

Araştırmalarımıza göre, Şeyh Sinân Efendi’yi doğrudan ele alan ilk çalışma ise 2017 yılında Mehmet Güler tarafından gerçekleştirilmiştir. Güler “Şeyh Sinan Efendi’nin Manzum Tecvid Tercümesi” (Güler, 2017) başlıklı makalesiyle onun hayatı ve eserleri hakkında ulaşabildiği bilgileri değerlendirip, Cezerî’nin *Mukaddimetü’l-Cezerî* adlı tecvid risalesine yapılan manzum tercümesinin metnini neşretmiştir. Güler’in çalışmasından sonra 26 Haziran-7 Temmuz 2018 tarihleri arasında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi’nde düzenlenen *2. Uluslararası Osmanlı Türkçesi Tenkitli Neşir Kursu* başlıklı etkinlikte kursa katılan araştırmacılara bir uygulama olarak Şeyh Sinân’ın *Nazm-ı Tercüme-i Akâ’id* adlı manzum eserinin iki nüshasından hareketle tenkitli neşri hazırlanmıştır.³

Böylece manzum bir eseri daha gündeme getirilerek yavaş yavaş ilim âleminde duyulmaya başlayan Şeyh Sinân’a dair bir çalışma da yakın zamanda Mehmet Gürbüz tarafından neşredilmiştir (Gürbüz, 2020). 2020 yılında yayımlanan bu çalışmada, Şeyh Sinân’ın bu makalede tanıtılacak külliyatında da bir nüshası bulunan şiirleri ele alınmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1604 numarada kayıtlı nüshada bu şiirleri tespit eden makale yazarı, çalışmasında temel olarak bu şiirlerin kime ait olabileceğini açık etmeye çalışmaktadır. Şiirlerin bulunduğu cönkteki maddi/haricî unsurlar ile metindeki sınırlı bilgilerden hareket eden yazar, mevcut çalışmalardan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’ndeki (TEİS) maddeye de başvurarak bu şiirlerin çalışmamıza da konu olan Şeyh Sinân’a ait olması gerektiği sonucuna varmıştır. Şeyh Sinan ile ilgili araştırmalarda önemli bir aşamayı teşkil eden bu çalışma, yazma geleneğinin kaynaklık ettiği bilimsel çalışmalarda yeni bir nüshanın

¹ Bu zatın ismi gerek *Osmanlı Müellifleri*’nde gerekse de *Sefinetü’l-Evliyâ*’da Mustafâ olarak kaydedilmişse de Bünyamin Taş bunun hatalı olduğunu tespit edip Şeyh Sinân Efendi’nin halifesi olan kişinin Kuloğlu Şeyh İlyâs b. Mehmed olduğunu izah etmiştir. (Taş, 2015).

² <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7616>

³ Bk. 2018 *İsam Bülteni*, s. 17. Ayrıca bk.

http://www.isam.org.tr/index.cfm?fuseaction=objects2.detail_content&cid=1394&cat_id=5&ch_id=2 (10.12.2020)

dolayısıyla da yeni bir bulgunun ne kadar önemli olduğunu örneklendirmesi bakımından hayli önemli bir çalışmadır.

Tespitlerimize göre Şeyh Sinân’a dair son çalışma da, bu makale yayım aşamasında iken neşredilmiştir. “Âlim Sinan Efendi’nin Manzum *Akâidnâme’si*” (Akpınar, 2020) başlıklı bu çalışmada yukarıda bahsi geçen *Nazm-ı Tercüme-i Akâ’id* adlı eserinin tek nüshadan hareketle neşri ve bu neşre dayalı incelemesi yapılmıştır. Bir tür olarak akâidnâmelere dair muhtasar bilgiler verilerek başlanan makalede, yukarıda bahsi geçen araştırmalar ile müellifin ulaşılabilen eserlerinden hareketle bir biyografisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu makaleye konu olan külliyyat, hazırlanan katalog üzerinden makalede dikkate alınmıştır. Bu itibarla makalenin yazarı, isabetli bir şekilde buradaki eserlerin Şeyh Sinân’a ait olduğunun kesin olduğunu ifade edip bu eserlere dair katalogda verilen kısa bilgileri sıralar. Sonrasında da tek nüshasını tespit edip “Manzum Akâidnâme” ismiyle zikrettiği eseri tanıtır. Muhtevası açısından ayrıntılı bir incelemeden sonra eserin dil-üslup özellikleri ile manzumedeki aruz ve kafiye kullanımlarını, görece muhtasar olarak ele aldığı bir incelemeye yer verir. Bu inceleme kısmından sonra da bahsi geçen metnin çeviri yazısına yer verir. Şeyh Sinân’a dair araştırmaların tedricî olarak geliştirildiğinin güzel bir örneği olarak, bu son çalışmada da konuya dair önceki çalışmalarda kaydedilen mesafe daha ileri bir merhaleye taşınmıştır. Bununla birlikte, varlığından haberdar olunan, ancak kendisine ulaşılmayan külliyyattaki bilgilerin değerlendirilememesi ve Millet Kütüphanesi’nde bulunan iki eserinin nüshasının tespit edilememesi, Şeyh Sinân’ın hayatına dair bazı önemli bilgilerin noksan kalmasına, makalede yer verilen bazı bilgilerin de hatalı olmasına sebep olmuştur.

Yukarıdaki çalışmalarda, Şeyh Sinân Efendi’nin hayatı ve eserlerine dair bilgilerin tedricî olarak ileri merhalelere taşındığı görülmektedir. Bununla birlikte bu çalışmaların bütününde Sinân Efendi’nin eserlerine dair önemli eksikler bulunmaktadır. Bunun en önemli sebebi, Almanya’da bulunan külliyyatının henüz bir incelemeye tabi tutulmamış olmasıdır. Bahsi geçen bu külliyyatın Şeyh Sinân’a ait olduğu önce Mehmet Güler tarafından bir ihtiyat payı bırakılarak dile getirilmiş (Güler, 2017: 147) sonrasında ise İsa Akpınar tarafından külliyyatın varlığı kesin bir bilgi olarak sunulmuştur. Bu çalışmada, şu ana kadar müstakil bir araştırmada ele alınıp incelenemeyen bu külliyyatın havi olduğu eserler ile bu külliyyatta ismi geçtiği halde nüshaları başka kütüphanelerde bulunan eserleri tanıtılacak ve elde edilen bilginin, Şeyh Sinân Efendi’nin hayatı ve eserleri ile ilmî ve tasavvufî kişiliğine dair ne tür veriler sağladığı üzerinde durulacaktır. Öte taraftan bu âlim mutasavvıfın şu ana kadar tespit edilemeyen birkaç eseri, bu çalışma sayesinde ilk defa tanıtılacaktır.

1. Şeyh Sinân Efendi’nin Hayatı

Şeyh Sinân Efendi’nin hayatına dair bilgilerin neredeyse tamamı kendi eserlerinden çıkarılmıştır. Özellikle de Berlin Devlet Kütüphanesi’nde Ms. Or. Oct. 2912 numara ile kayıtlı mecmuada bulunan eserleri müellifin hayatı, eserleri ve Türkçe telifine yönelik görüşlerine dair önemli bilgiler barındırmaktadır.

Eserlerinde yer alan bu bilgilere göre Sinân Efendi Menteşe’nin Leyne adlı bir köyündendir. O hem doğum yerini hem de babasının ismini şu beyitle açıklamaktadır:

Diyâr-ı Menteşe’denven ki Leyne hâkidür hâküm

Hüsâmüddîn Faķih oğlı Sinân adum ebü’t-taķşir (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbih*: 333a)

İncelediğimiz eserlerinde yazarın doğum tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır; ancak *Mesâbih* tercümesinde ve bu tercümenin dâhilinde yer alan *Hulviyyât-ı Ramazân* adlı eserin mukaddimesinde 988/1580-81 yılında Gelibolu’ya bağlı Bolayır semtine yerleştini⁴ ifade etmektedir. Hangi sebebe binaen doğum yerini terk edip Bolayır’ı vatan tuttuğuna dair bir bilgi vermeyen Şeyh Sinân’ın Bolayır’a yerleştinde kaç yaşında olduğunu maalesef bilmiyoruz. Ancak eserlerinde verdiği bazı bilgiler dikkate alınıp bu yönde kaba bir tahmin yapıldığında onun XVI. yüzyılın ikinci yarısının başlarında doğduğu söylenebilir.

İlim yolunda birçok seyahatte bulunan Sinân Efendi Bolayır’a yerleştikten sonra yine kendi ifadesiyle tarikat ehli bazı şeyhlere yetişip onların mürsitliğinde süluk ehline karışmıştır.⁵ Ancak onun el aldığı şeyhi, Halvetilik tarikatının Uşşakî kolunun şeyhlerinden Şeyh Ömer Karîbî’dir. Bolayır’daki ikamet süresi hakkında net bilgiye sahip olamadığımız Sinân Efendi, *Etvâr-ı Seb’a* adlı eserin girişinde verdiği bilgiye göre, Şeyh Ömer tarafından Güzelhisâr adlı bir yere gönderilmiş ve zikri geçen eserini orada iken yazmıştır. Şeyh Sinân, şeyhinin vefatından sonra şeyhlik makamına kendisi oturmuştur. Bunun hangi tarihte gerçekleştiği şu andaki bilgilerimize göre kesin değildir. Ömer Karîbî’nin *Divançe*’si üzerinde bir araştırma yapan Süleyman Nuri Yağcı, Karîbî’nin vefat tarihinin belirsiz olduğunu, XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında vefat etmiş olabileceğini söylemektedir (Yağcı, 2017: 24). Bu durumda Sinân Efendi’nin de bu süre içerisinde şeyhlik makamına geçtiği sonucunu çıkarabiliriz.

Şeyh Sinân Efendi’nin şeyhlik makamına geçtikten sonra bazı teliflerle meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Ailesine dair bilgilerimiz mevcut olmadığı gibi ölüm tarihini de kesin olarak belirleyemiyoruz. *Mesâbih* tercümesini 1030 yılında (1620) tamamladığı dikkate alınırca, en azından bu tarihte hayatta olduğu anlaşılmaktadır.⁶

Eserlerinin çoğunda kendisini “Şeyh Sinân” olarak takdim eden yazarın son dönem biyografik kaynaklarda “Âlim” lakabıyla anılmasının neye

⁴ Bu fakîr-i hakîr-i keşîrî’l-haţâ ve’t-taķşir maħrûşa-i Gelibolî muzâfâtından kaşaba-i Bolayır’da toķuz yüz seksen sekiz târiħinden otuz yıla ķarîb tavaţţunumda ... bkz. (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbih*: 1b).

⁵ Kümme-i şuyûħ-ı ehl-i ķarîkatden ba‘zî e‘izze-i kirâma yetişüp biraz müddet ihvân-ı ehl-i sülûka ķarışup halta itmekle ... bkz. (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbih*: 1b).

⁶ Bazı kaynaklarda Sinân Efendi’nin 1580’de vefat ettiği bilgisi hatalıdır. Bk. Küçüktiryaki, 2017: 30

dayandığını kesin olarak bilmiyoruz. Kesin olarak bilmediğimiz diğer bir husus da, bu lakabın müellifin çağdaşı ya da daha sonraki dönemlerde kullanılıp kullanılmadığıdır. *Osmanlı Müellifleri* ya da *Sefînetü’l-Evliyâ*’da buna dair bir ipucu yoktur. Bununla birlikte, bu lakabın kendisine yakıştırılmasını Sinân Efendi’nin güçlü âlim kişiliğine hamletmek mümkündür. Zira her ne kadar kaynaklara bir tarikat şeyhi olarak geçmişse de eserlerinden ve eserlerinde yer verdiği sınırlı bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Şeyh Sinân’ın ciddi bir medrese eğitiminden geçtiği, yaşadığı dönemin önemli ilim merkezlerine seyahatlerde bulunarak ilim kesbettiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, onun eserleri arasında birkaç tasavvufî eserle birlikte tecvid-kıraat, kelim, hadis ve tefsir gibi temel dinî ilimlere dair kitaplar da bulunmaktadır. Hassaten *Mesâbîh* tercümesinin mukaddimesinde verdiği bilgiler esas alındığında konuya oldukça hâkim bir âlimle karşı karşıya olduğumuz kısa sürede anlaşılır. Dolayısıyla “âlim” lakabıyla anılmaya layık görülmesini, onu sıradan bir tarikat şeyhinden ayırarak güçlü âlim kişiliğine de vurgu yapma emeline bağlamak mümkündür.⁷

Mesâbîh tercümesinin sonundaki istinsah kaydı ile halifelerinden olan Kuloğlu’nun ifadelerine bakıldığında da, Sinân Efendi’nin “şeyh” kimliği ile öne çıkarılmaya çalışıldığı bununla birlikte ilmî kişiliğinin de vurgulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin *Mesâbîh* tercümesini istinsah eden müstensih, eserin yazarını “Şeyh Sinân Efendi” olarak takdim eder; ancak onu nitelemek için saydığı sıfatların neredeyse tamamı Şeyh Sinân Efendi’nin ilmî kişiliğine vurgu yapmaktadır:

veka^a el-ferâğu min tenmîki tercemeti’l-Meşâbîhi’l-hüdâ li-şâhibi’l-fazli ve’l-ma^cârif ve’n-nihrîr hâdimu ‘ilmeyi’l-hadîsi ve’t-tefsîr sâliku nehci’s-serîr eş-Şeyh Sinân Efendi en-nihrîr el-Halveti el-^cazîz kıddise sırrihu’l-^cazîm (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Mesâbîh*: 333b)

Kuloğlu ise “Fahru’s-sulehâ zübdetü’l-urefâ hazret-i Şeyh Sinân Efendi a’nî azîz-i men”, “Şeyh Sinân hazretlerinin hizmetlerini eyleyip çok kelâm nazm eylemiş idi” (Taş, 2015: 24) şeklindeki ifadeleriyle ondan “Şeyh Sinân Efendi” diyerek bahsetmektedir. Bu durumda onun ismine dahil edilen “Âlim” lakabının -başka veriler ortaya çıkmadığı müddetçe- sonradan yapılan bir yakıştırma olduğuna hükmetmek gerekecektir. Dolayısıyla biz çalışmamızda bu lakap olmadan, gerek kendisinin gerekse de çağdaşlarının takdim ettiği şekilde ondan “Şeyh Sinân Efendi” olarak bahsedeceğiz.

Şeyh Sinân’ın halifeleri arasında Kuloğlu Şeyh Hacı İlyâs’ın (ö. 1657-58) özel bir yeri vardır. Telifat sahibi bir mutasavvıf olan Kuloğlu⁸ da şeyhi gibi yakın zamanlarda haberdar olunmaya başlanan bir isimdir. Eserlerinde şeyhinden övgüyle bahseden Kuloğlu, *Mesâbîh* tercümesini nazma aktardığı

⁷ Nitekim kendisi de eserlerinde türlü vesilelerle âlim-mutasavvıf vurgusunu yapmaktadır. Özellikle *Risâle fî Cevâzi Nazmi’l-İlâhî* başlıklı risalesinin sonunda bu konuya dair önemli bilgiler vardır.

⁸ Kuloğlu’nun hayatı ve telifatı için bk. Taş 2013, 2015.

şeyhinin izinden giderek manzum bir etvâr-ı seb’a⁹ ve silsilenâme kaleme almıştır.

2. Şeyh Sinân’ın Külliyâtı

Basılı ya da dijital ortamda bulunan yazma eser katalogları ya da dijital veritabanlarını taradığımızda Şeyh Sinân Efendi’nin bazı eserlerine ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, onun eserleri açısından en önemli kaynağımız, Berlin Devlet Kütüphanesi’nde bulunan bir mecmuadır.¹⁰ Birden çok eser ihtiva etmesi dolayısıyla bir mecmua olan bu yazmadaki tüm eserlerin Şeyh Sinân’a ait olması dolayısıyla bir külliyat olarak değerlendirilmesi mümkündür. Şeyh Sinân’ın, bir kısmının başka nüshası bulunmayan birkaç eserini havi olduğu gibi bu mecmuada yer alan bazı eserlerin girişi ya da hatimesinde, yazar kendi eserlerinin adlarını zikreder. Bundan dolayı Şeyh Sinân Efendi’nin, diğer kütüphanelerde bulunanlar da dahil olmak üzere, eserleri onun külliyatı ekseninde tanıtılacaktır.

Bu külliyatın 112 yapraktan oluşan nüshası, sırtı ve kapak kenarları kahverengi deri, ortası ebru kağıtla kaplı, miklepli bir cilt ile kaplanmıştır. Zahriyede, mecmuada 7 adet eserin olduğu kayıtlı ise de, sonuncu olarak kaydedilen *Etvâr-ı Seb’a* manzumesi mecmuada yer almamaktadır. Mecmuadaki sayfa ölçüleri ile yazı alanı ölçüsü ve satır sayısı eserden esere farklılık göstermektedir. Mecmûa, zahriyede yer alan “ketebe hâze’l-kitâbe li-nefsihî Muhammed bin Maḥmûd bin Yahyâ bin el-Ḥâc Maḥmûd es-Selanikî ... sene 1076” kaydından anlaşıldığına göre Selanikli Mehmed b. Mahmûd b. Yahyâ b. Hac Mahmûd tarafından 1076/1665-66 yılında kendisi için (li-nefsihî) istinsah edilmiştir. Dolayısıyla külliyatı ilk defa istinsah eden bu zat, aynı zamanda bu külliyatın ilk sahibidir. Mecmûadaki birçok eserin sonundaki istinsah kaydından da ismi geçen bu zatın, “Meḥmed b. Maḥmûd ‘âşî ḡuluñdur yâ Vedûd” yazılı mührü de zahriyedeki kaydın altında yer almaktadır:

Zahriyede birinin üzeri çizilmiş iki temellük kaydı bulunmaktadır. Bunlardan biri nüshanın bir dönem “mesned-nişin-i seccâde-i ḡazret-i ‘Azîz Maḥmûd Efendi ḡuddise sırruhû Şeyḡ Abdülḡayy faḡîr ‘ufiye ‘anhu el-Üsküdâri”nin mülkiyetine geçtiğini göstermektedir. Bahsi geçen bu zat, tanınmış Celvetî şeyhi, vaiz ve mutasavvıf Abdülḡay Celvetî’dir (ö.

⁹ Kuloḡlu’nun etvâr-ı seb’ası için bk. Şengün 2015.

¹⁰ Şeyh Sinân’ın külliyatını ihtiva eden bu mecmua, *İslam Araştırmaları Merkezi* tarafından temin edilmiştir. Bu vesileyle adı geçen kurumun yöneticileri ile kütüphane müdürü Birol Ülker Bey’e teşekkür ederim.

1117/1705)¹¹. Bu zata ait temellük kaydının hemen altında üzeri karalanmış bir mülkiyet kaydı daha bulunmaktadır. Bu kaydın biraz altında ise “min kütüb-i’l-fakîr Seyyid Meḥmed ‘Ākif” yazılı bir mühür vardır. Kuvvetle muhtemeldir ki bu mühür, üzeri karalanmış bu temellük kaydının sahibine aittir.

Bu külliyyatta yer alan birkaç eserinin girişinde Sinân Efendi, yazdığı eserlerini teker teker sayıp bunların değerinden bahsettiği gibi eserlerini Türkçe olarak kaleme almasının sebeplerine dair de önemli bilgiler vermektedir. Eserlerini teker teker tanıtmadan evvel bu paragrafları mecmuadaki sıralarına göre iktibas edip bizzat kendisi tarafından haber verilen eserlerini toplu olarak listelemekte fayda vardır:

(...) Nitekim deryâ-yı ‘ummân-ı ma‘rifet reh-nümâ-yı dīvân-ı ḥazret şadru’l-efâzıl bedrû’l-fezâ‘il ‘Abdullâh Enşârî (...) ḥazretlerinüñ **Menâzil-i Sâ‘irîn**-nâm maḳâmât-ı sülûkın **tercüme ve nazm kılduğum manzûmenüñ nazîri olduğı nâ-ma‘lûmdur** ki her biri ‘ilel-i ḥilâfâtıdan şifâ-yı şadr virür şâfiyelerdür ve ‘ulûm-ı ṭarîḳden kifâyet virür kâfiyelerdür câ‘iz ki ifâde-i ‘amme ve istifâde-i tâmmе ola diyü Türkî dilce tercüme kıldum... (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 47b-48a).

(...)Pes anuñ-çün **Tercüme-i Tefsîr-i ‘Amme ve Tebâreke ve Yâsin ve Tercüme-i Hulâşa-i Meşâbih ve Nazm-ı Tercüme-i ‘Akâ‘id ve Nazm-ı Tercüme-i Manzûme-i Cezerî** maḳûlesi tekellûfât ihtiyâr itdüm (...) (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 48a-b).

(...) pes anuñ-çün bu fakîr-i ḥaḳîr tercümeler idüp tekellûfler itmîşemdür ki kitâbullâh ve kütüb-i eḥâdîş gibi kütüb-i şerî‘at eger kütüb-i ṭarîḳat kütüb-i ‘ulemâdan ḥaşâ istignâ olınmazdur ki esâs-ı dîn ‘ilm-i zâhirdür ve ta‘lîm-i bi’l-lisândur ve ta‘lîm-i bi’l-ḳalemdür. (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 88a).

...

(...) nev‘-i mûmâşeletüm ola diyü tekellûfât ihtiyâr idüp ba‘zı taşnîfât yazmışumdur. Cümleden a‘zam kütüb-i eḥâdîşden **Meşâbih**’i bi-iznillâhi ‘azze ve celle bi-ṭarîḳi’l-intihâb tercüme ḳılmağâ müteşaddî olup bi-ḥamdillâh itmâm müyesser olupdur şöyle kim vech-i arzda fi-mâ beyne’l-meşriḳayn nazîri olduğı nâ-ma‘lûmdur ve **tercüme-i tefâsîrden Yâsin ve Tebâreke ve ‘Amme tefsîr-i İnnâ Feteḥnâ** ve Şeyḥ ‘Abdülkerîm Ebü’l-Ḳâsım **el-Ḳuşeyrî risâlesi** ki meşhûredür intihâb ve tercüme ve tertîb olınupdur şöyle kim kezâlike nazîri olduğı nâ-ma‘lûmdur ve yüz maḳâmât-ı sülûk üzre müştēmil kitâb-ı **Menâzilü’s-Sâ‘irîn** bi-

¹¹ Bu zat için bk. (Özcan, 1988). Ayrıca bk. Ayçiçeği 2016.

Bu listede yer alan eserlerin yedisi söz konusu külliyyatta yer almaktadır. Yazma eser kütüphanelerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde, *Tercüme-i Eḥādîş-i Erbaʿîn-i Fezâʾilü'l-Cihād ve Cemʿ-i Furuḡ-ı Manzûme* hariç diğer eserlerin nüshalarına da ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar sırasında Şeyh Sinân’ın bu listede yer almayan birkaç eseri daha da tespit edilmiştir. Aşağıda bu eserler, klasik ilim tasniflerine göre sınıflandırılıp tanıtılacaktır.

2.1. Tefsîr ve Kırâate Dair Eserleri

2.1.1. Tercüme-i Tefsîr-i Amme

Almanya’daki mecmuanın 1b-5b yaprakları arasında yer alan bu eser, “Hâzâ Tefsîr-i Amme” başlığını taşımaktadır. Nebe Suresi’nin genişletilmiş Türkçe meali görünümünde olan eser, Şeyh Sinân tarafından tefsir tercümesi olarak takdim edilmiştir. Bu durumda Sinân Efendi’nin ismini vermediği bir kaynaktan bu surenin tefsirini tercüme ettiği düşünülebilir. Eserin dili ve üslubunu yansıtması bakımından ilk ayetin mealine yer vermekte fayda vardır:

‘amme yetesâ’elûn: yaʿnî ehl-i Mekke kendüleri mâbeynlerinde istihzâ birle vukûʿ-ı rûz-ı kıyâmetden tesâʿüllerinde yâḥûd kezâlik istihzâ birle Resûl-i kibriyâya ve sâʿir müʾminlere süʿâllerinde ne maḳûle şân-ı zî-feḫâmetden tesâʿul yâḥûd süʿâl iderlerdür (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Tefsîr-i Amme*: 1b).

Şeyh Sinân Efendi’nin yukarıda iktibas edilen metinlerde bahsettiği halde (...tercüme-i tefâsîrden Yâsin ve Tebâreke ve ‘Amme tefsîr-i İnnâ Feteḫnâ...) nüshasını şimdilik tespit edemediğimiz *Tercüme-i Tefsîr-i Tebâreke*, *Tercüme-i Tefsîr-i Yâsîn* ve *Tercüme-i Tefsîr-i İnnâ Feteḫnâ* isimli tefsir tercümeleleri de bulunmaktadır.

2.1.2. Tercüme-i Mukaddimetü’l-Cezerî

Şeyh Sinân Efendi’nin bizzat kendisi tarafından eserleri arasında sayılan bu manzum eser, araştırmalarımıza göre ilk defa Sadık Yazar (Yazar, 2011: 1095) tarafından tespit edildikten sonra 2017 yılında Mehmet Güler tarafından tanıtılıp neşredilmiştir (Güler, 2017). Mesnevi nazım biçimi ve aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbı ile yazılan eser 268 beyitten oluşmaktadır. Nâzımının, “sibyân” a tecvid ilmini öğretmek için kaleme aldığını ifade ettiği bu manzume, meşhur kıraat alimi İbnü’l-Cezerî¹³’nin (ö. 833/1429) tecvid ve kıraat konularını ihtiva eden 109 beyitlik *Mukaddimetü’l-Cezerî* diye meşhur olan Arapça eserinin yine nazmen Türkçeye yapılan tercümesidir. Güler, beş nüshasını tespit edip bunlardan ikisinden hareketle eserin tenkitli neşrini yapmıştır.

¹³ Hayatı için bkz. Altıkulaç, 1999.

2.2. Hadis

2.2.1. Tercüme-i Mesâbîhu’s-Sünne

Şeyh Sinân Efendi’nin eserleri arasında zikrettiği bu eseri, Ferrâ el-Begavî diye meşhur olan Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed’in (ö. 516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden *Mesâbîhu’s-Sünne* adlı Arapça eserinin müntehab bir tercümesidir. Eserine yarım sayfalık, nispeten kısa bir Arapça hamdele ve salvele ile başlayan yazar, sonrasında eserinin yazılış sebebinin uzunca izah etmektedir. Buna göre Gelibolu’ya bağlı Bolayır’a yerleştikten sonra tasavvuf yoluna girip Kadı İyâz’ın *Şifâ’sı* ve Sühreverdî’nin *Avârifî* gibi kimi tasavvuf kitaplarını okuyup geçmişten beri yoldan sapmış Batınî tasavvuf fırkalarının görüşlerine vakıf olduğunu söyler. Ehl-i Sünnet çizgisindeki şeyhlerin izini takip etmesi, kendisini Hz. Peygamber’in tebliğe dair hadislerini okumaya teşvik eder. Bunun üzerine ahiret azığı olur düşüncesiyle istihâreye yattıktan sonra muteber hadis kitaplarından olan *Mesâbîh*’i intihab edip manzum olarak Türkçeye tercüme eder. “Kitâbu’l-îmân” babına kadarki bölümü tercüme etse de veznin getirdiği zorluklardan dolayı çok vakit kaybettiğini söyleyen yazar, bu kararından vazgeçip bundan sonrasını mensur olarak tercüme eder. Bu tercümeyi bir nevi şerh olarak değerlendiren Sinân Efendi, eserini neden kaleme aldığını bu şekilde izah ettikten sonra “tenbîh” başlıklı iki bölüme yer verir.

Birinci tenbihte yazar, kendisine kadarki dönemde yazılan Türkçe ilmî eserlerdeki Türkçenin yetersizliğini gündeme getirdikten sonra, ilimlerin tabirlerini bilmeyen başka bir ifade ile nâ-ehil olan kimselerin kendi kitabına el uzatmamasını tavsiye etmektedir. Sinân Efendi; Rûm (Osmanlı) âlimleri tarafından tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf ve mevize gibi ilimlerde birçok eser yazıldığını ifade eder. Ancak müelliflerinin yeterli bilgi sahibi olmamalarından mı yoksa kabiliyetlerinin zayıflığından mıdır bilinmez bu eserlerin çoğunlukla tercüme ettikleri eserlerin, mahalline ve ilim ehline uygun olmayan “galîz” Türkçe ve “bârid, bozgun bozgun” tabirler ile üretilmiş zayıf teliflerden ibaret olduğunu söyler. Olur olmaz her bilgisizin kendinde kabiliyet var sanarak okuyup yazmaya kalkıştığını, bunun sonucunda hadislerin tahfif edilip ayaklar altına alındığından yakınır. Halbuki söz konusu ilimlerde yazabilmek, “biraz sînâ’ât-ı Arabiyyet, biraz ahkâm-ı şerî’at, biraz etvâr-ı tarîkat ve biraz merâtib-i takvâ ve haşyet” ilimlerinden hisse almakla mümkün olur. Sinân Efendi’nin bu konuda açık ve net bir kıstası vardır: “Şol kim ‘ibârât-ı ıslâhât bilmez nâ-ehil kişidür.” (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbîh*: 2b). Dolayısıyla ehli olan birine varıp bu terimleri öğrenmesi gerekir. Tüm bu anlattıklarından sonra Şeyh Sinân Efendi, kitabına yönelik vasiyetini eğip bükmeden açık bir şekilde ifade eder: “‘İbârât-ı ıslâhât fehminde ve istihrâcında veyâhüd taşhîh-i imlâda ve mürâ’at-i üslûb-ı kitâbetde ‘âciz olan” (2b) kişi bu eseri kendisi yazmayıp ehli olan birisine yazdırsın; böylece ne kendisi yoldan sapsın ne de başkalarını yoldan çıkarsın. Sinân Efendi bu birinci “tenbih”in sonunda vasiyetini daha da

netleştirip “Tañrı ta‘âlâ hazreti ve Resûl-i Kibriyâ hazreti hürmetiyçün benüm bu nüshama nâ-ehil kişi el uzatmaya.” (3a) der.

Sinân Efendi, ikinci uyarısında da gerçek bir hadis aliminin niteliklerini verdikten sonra hadis ilmi etrafında oluşmuş istilahlara olduğunu, eserinde bu istilahlara teker teker şerh etmeyi gereksiz gördüğünü belirtip eserini sadece Allah rızası için yazdığını vurgular.

Bu ikinci uyarısından sonra *Mesâbîh* kitabından seçtiği hadisleri, girişte ifade ettiği üzere şerh yöntemine benzer bir usul ile Türkçeye tercüme eder. Bu anlamda önce kaynak metni, “kelam” esaslı böleler, ardından da bu bölümün genişletilmiş çevirisini verir.

Seçilen hadislerin çevirisi tamamlandıktan sonra Şeyh Sinân eserini aşağıda bazı beyitlerini verdiğimiz manzume ile sonlandırmaktadır:

Meşâbîhu’l-hüdâ nakli bu resme çün olup tedbîr

İrişdi âhire hatmüm bi-ğamdillâh irüp tağdır

Kim olam ben olam lâyıq bu in‘âma eyâ Rabbî

Ki fahr-ı ‘âlemün bunca ehadîşin idem taqrîr

Çü Türkî tercüme kıldum fevâid intiḥâb idüp

Mulaḥḥaş yazmışam ma‘nî ki kıldum muḥtaşar taḥrîr

...

Gelibolı civârında Bolayır’dan ṭulû‘ itdi

Gönül iklimine nâ-gâh ziyâ virüp idüp tenvîr

Diyâr-ı Menteşe’denven ki Leyne ḥâkidür ḥâküm

Ḥüsâmüddîn Faḳîh oğlu Sinân adum ebü’t-taḳşîr

Dilerven Ḥaḳ ide sermed rızâsın vâlideynümden

Daḥı hem şeyḥü’l-islâmum ‘azîzüm eyleye tevḳîr

Biñ otuzdan Muḥarremde müverraḥdur bu târîḥum

İki yılda tamâm oldu ‘avâyıḳdan idüp te‘ḥîr

Murâdum bu tekellüfden degül ḥaşâ riyâ süm‘a

Bilinüp ḥüccet-i İslâm kimesne kılmaya tezvîr (Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Mesâbîhu’s-Sünne*: 283b-284a).

...

Yukarıdaki beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Şeyh Sinân eserini 2 yıllık bir süre sonunda Muharrem 1030’da (Kasım/Aralık 1620) tamamlamıştır. Mütercim bu eserine belli bir isim vermiş değildir; ancak İsa Akpınar “Meşâbîhu’l-hüdâ nakli bu resme çün olup tedbîr” mısraından hareketle olsa

gerek müellifin eserine bu adı verdiğini ifade etmektedir. Kanaatimizce bu, esere verilmiş bir ad olmamalıdır; zira “Meşâbîhu’l-hüdâ nakli” ibaresi tercümeyle verilen isimden ziyade kaynak metne gönderme yapmakta olup “nakl” sözcüğüyle birlikte, kaynak metnin Türkçeye tercümesinden bahsedilmektedir. Burada haklı olarak kaynak metnin isminde “hüdâ” kelimesinin geçmediği ileri sürülebilir. Hakikaten kaynak metnin asıl adı *Mesâbîhu’s-Sünne* adını taşımakta olup, genel olarak “Mesâbîh” adı ile bilinmektedir. “Hüdâ” kelimesinin mütercimim bir tasarrufu olarak özel isim değil de cins isim olarak “Mesâbîh” kelimesine tamlayan yapıldığını düşünüyoruz.

Mesâbîh tercümesinin ulaşabildiğimiz dört nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan Reşid Paşa Efendi 126 numarada kayıtlı nüsha Şaban 1033/Mayıs-Haziran 1624 tarihinde, yani eserin tamamlanmasından yaklaşık olarak üç yıl sonra istinsah edilmiştir. Müstensih belirsizdir. H. Hüsnü Paşa 239 numaradaki nüsha ise 1046 senesinin Muharreminde (Haziran-Temmuz 1636) tarihinde istinsah edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Muğla Hoca Mustafa Efendi 25 numarada bulunan nüsha ise 262 yapraktan oluşmakta olup istinsah kaydı barındırmamaktadır. Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade koleksiyonunda 45 Ak Ze 261/1 numarasıyla kayıtlı olan bu nüsha, içinde bulunduğu mecmuanın 1b-245a yaprakları arasında yer almaktadır. Diğer nüshalarda sonda bulunan hâtime niteliğindeki manzumeyi ihtiva etmeyen bu nüsha, Cemâziyelûlâ 1052 (1641) tarihinde Mahmûd b. Mustafa adlı bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir.

Sinân Efendi’nin bu mensur tercümesi, onun sadık halifelerinden biri olan Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas tarafından nazma aktarılmıştır. *Dîvân-ı Mesâbîh* adı verdiği bu eserinde Kuloğlu, eserinin girişinde Âlim Sinân Efendi’nin mensur tercümesini nazma aktardığını açıkça ifade etmektedir. Bünyamin Taş’ın verdiği bilgiye göre şair, eserinin girişinde şeyhi Sinân Efendi’nin medhiyesinde bir kasideye de yer vermektedir (Taş, 2015: 39-40). Yaklaşık 9000 beyitten oluşan bu eserin Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi (43 Ze 352) ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde (B1222) olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Eseri tanıtan bir makale kaleme alan Niyazi Adıgüzel, *Dîvân-ı Mesâbîh*’te toplam 401 kaside ve 4 mesnevi nazım biçiminde manzumenin yer aldığı ifade etmektedir (Adıgüzel, 2018: 249).

2.2.2. Hulviyyât-ı Ramazân

Müstakil bir nüshasına erişemediğimiz bu eserini Şeyh Sinân kendisine ait *Mesâbîh* tercümesinin arasına yerleştirmiştir. O, *Mesâbîh*’i tercüme ederken “Kitâbu’s-Savm” bölümüne geldiğinde şu bilgiye yer vermektedir:

İşbu kitâb-ı savm bâbları müştemile olduğu eḥādîs-i şerîfeyi bundan aḳdem kaç yıllardır intiḥâb ve tercüme kılmış idüm. Şöyle kim yirmi iki faşl üzere başka bir risâle idüp **Hulviyyât-ı Ramazân** diyü tesmiye kılmış idüm. Ve fî hâze’l-hâl bir dürlü tercüme kılmâḳ

zahmetinden kaçup bu risâle-i Hulviyyât-ı Ramazân’uñ evvelinden âhirine varınca hîçbir hadîs tağyîr itmeyüp risâleyi bi-^caynihâ yazup ol üslûb-ı sâbîk üzre ibkâ kıldum ki zîkr olunur inşâ³allâhu ta^câlâ ve çün bunca tekellûf kılduğum risâlelerümde cemî^can bi-ğamdillâh ğarazum hâşâ riyâ vü süm^ca ve izhâr-ı fazl degüldür belki ğarazum ancağ nev^c-i ifâde-i ‘ilm ve iğâmet-i dîn hâşıl olmağdur. Anuñ-çün ekşer-i eğâdîş-i şerîfenüñ tercümeleriyle iktifâ kılmışamdur anuñ-çün ba^czı âyât-ı kerîme ve ba^czı mesâ³il-i dîniyye ilhâğ kılmışamdur (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Mesâbîhu’s-Sünne*: 149b).

Yukarıdaki ifadelerini özetlediğimizde, Şeyh Sinân şunları söylemektedir: Kitâbu’s-savm bölümünde yer alan hadisleri daha önce seçip tercüme ederek 22 fasıldan oluşan *Hulviyyât-ı Ramazân* isimli bir eser oluşturmuştum. Dolayısıyla bu bölümü yeniden tercüme etmek yerine daha evvel yazdığım bu eseri olduğu gibi başından sonuna kadar buraya aldım.

Bu ifadelerinden sonra, *Mesâbîh* tercümesi içerisinde daha evvel kaleme aldığı *Hulviyyât-ı Ramazân* adlı eserine yer verir. Bu eserine yarım sayfalık Ramazan çağrışımları olan bir hamdele ve salvele ile başlayan Şeyh Sinân, sebep-i telif bölümünde bu eserini daha evvel Arapça yazıp sonra Türkçeye tercüme ettiğini ifade etmektedir. Eserinin fihristine yer verdikten sonra 988/1580-81 tarihinde göçtüğü Gelibolu Bolayır’daki ikametinden beri yazdığı risalelerinden birisinin de bu *Hulviyyât-ı Ramazân* olduğunu söyleyip Ramazan ayına dair konuları hadisler ve mesail ile ele almaktadır.

Eser, *Mesâbîh* tercümesinin Muğla Hoca Mustafa Paşa Efendi 25 numaralı nüshasıyla Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade koleksiyonunda 45 Ak Ze 261/1 numaralı nüshasında da yer almaktadır. Ancak *Mesâbîh* tercümesinin Reşid Paşa nüshasında Sinân Efendi’nin *Hulviyyât-ı Ramazân* adlı eserinden bahsettiği bölümler ve bu eserin girişi eksiltilmiştir. Hal böyle olunca da, yer verilen Ramazan ile ilgili bölümün ayrı bir eserin parçası olduğu anlaşılmamaktadır. Yazma eser veritabanlarında yaptığımız araştırma neticesinde Şeyh Sinân’ın bu eserin müstakil bir nüshasına tesadüf edilememiştir.

2.3. Kelam/akaid

2.3.1. Nazm-ı Tercüme-i Akâ'id

Şeyh Sinân Efendi’nin bu eserine ait iki nüsha tespit edilebilmiştir. Millet Kütüphanesi Arabî 4332 numaradaki (115b-118b) nüshasında *Akâ'id-i İslâm*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 613 numaradaki (136b-146b) nüshasında ise *Tercüme-i Akâ'id* olarak başlıklandırılmıştır. Kuvvetle muhtemeldir ki başkası tarafından yazılan bu başlıkları teyit edici bir bilgi eserin bizzat metninde geçmemektedir. Başka bir ifadeyle, eldeki iki nüshasında da metnin nâzımı eserine bir ad vermiş değildir. Ancak Almanya’daki külliyyatta yer alan *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî* adlı eserinin girişinde, Şeyh Sinân bu manzumesini *Nazm-ı Tercüme-i Akâ'id* olarak

isimlendirmektedir. Biz de bu isimlendirmeye bağlı kalarak eseri tercüme olarak değerlendirdik.

Mesnevi nazım biçimi ve aruzun “mefâ’lün mefâ’lün fe’ülün” kalıbı ile yazılan eser, İsam Tenkitli Neşir Kursu’nun uygulamaya yönelik bir ürün olarak iki nüshasından hareketle hazırlanan metne¹⁴ göre 341 beyitten oluşmaktadır. Eserine “Bi-ḥamdillāh yine inşā edervern / ‘Aḳā‘id ‘ilmini ifşā edervern” beyti ile başlayan yazarın kullandığı “yine” sözcüğü, “Daha evvel birkaç eser yazmıştım, şimdi yeni bir eser daha yazmaya başlıyorum” anlamında kullanıldığı gibi ardı sıra yazılan iki eserin ikincisini yazmaya başlıyorum mealinde de kullanılmış olabilir. AE nüshasında *Menâzilü’s-Sâ’irîn* tercümesinden hemen sonra ve aynı yapıda düzenlenmiş olması bu ikinci ihtimali destekleyen bir veri olabilir.

Bu ilk beytinden sonra iki beyit içerisinde salveleyi tamamlayan Şeyh Sinân, sonrasında sözü İmâm Maturidî ve onun mezhebine getirir. Bu mezhebin hak mezhep olduğunu ifade edip okuyucunun bu yoldan sapmamasını şiddetle öğütledikten sonra “Meşâyiḥden budur naḳl ü rivâyet / Getürdüm Türkî dilce ḳıl dirâyet” (13) beytiyle “meşâyiḥ”den akaide dair nakil ve rivayet yoluyla gelen bilgileri telif edip Türkçe olarak kaleme aldığını ifade eder. Yazdığı eserin değerini “Bütün Mısır, Halep, Şam ve Irak’ta bile böyle bir eser bulunamaz” (14) anlamındaki beyitle dile getirir.

“Âlim Sinan Efendi’nin Manzum *Aḳâidnâme’si*” başlıklı makalede muhtevası ayrıntılı olarak verilen bu eserin belli bir kaynaktan tercüme edilmediği sonucuna varılmıştır. Makale yazarı, Pertev Paşa nüshasının başında yer alan “Tercüme-i Akâyid” başlığının müstensih tarafından eklendiğini, eldeki eserin Nesefî’nin (ö. 537/1142) akayidi ya da kütüphane kaydına geçtiği üzere Taftazânî’nin (792/1390), Nesefî’nin akaidi için yazdığı şerhinin bir tercümesi olmadığını ifade eder. Manzumenin “Meşâyiḥden budur naḳl ü rivâyet / Getürdüm Türkî dilce ḳıl dirâyet” şeklindeki 13. beytinde geçen “Meşâyiḥden” kelimesinden hareketle bu mesnevinin müstakil bir tercüme olmadığını ifade ederken mesnevinin kaynaklarından bahsettiği kısımda da “farklı kaynaklardan derleme-tercüme yoluyla vücuda getirildiğini” düşünmektedir (Akpınar, 2020:107-117). Biz Şeyh Sinân’ın verdiği bilgilere itibar ederek, manzumenin tercüme olduğunu, tercüme kaynağı eden eserin de Nesefî’nin *Aḳaid*’i olduğunu düşünüyoruz. Bununla birlikte, genel olarak Osmanlı dönemi tercüme geleneğinde, özel olarak da müellifin diğer tercümelerinde olduğu gibi Sinân Efendi’nin bu eserinde de büyük oranda kaynak metne riayet etmekle beraber ekleme-çıkarma veya genişletme-daraltma şeklinde kimi tasarruflarda da bulunduğunu düşünüyoruz.

¹⁴ Hazırlanan bu metin, yakın zamanda İSAM Yayınları’na neşredilecektir.

2.4. Tasavvuf

2.4.1. Tercüme-i Menâzilü’s-Sâ’irîn

Şeyh Sinân Efendi’nin tasavvuf sahasında kaleme aldığı bu eseri manzumdur. Almanya’daki külliyyatında bulunan bazı eserlerinin girişinde bizzat müellifi tarafından eserleri arasına dahil edilen manzume, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Arabi 4332 numaralı nüshasının bulunduğu yazmanın 99a-115b yaprakları arasında yer almaktadır. Akâid manzumesinden hemen önce yer alan eserin şimdilik başka nüshasına erişilememiştir. Eser, her sayfaya üç sütun yazılacak şekilde düzenlenmiştir. Mesnevi nazım biçiminde ve aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbı ile yazılan eserin baş taraftan bir sayfa ya da bir yaprak kadar eksik olduğu anlaşılmaktadır. Kaynak metnin yazarına dair bilgilerin de yer aldığını düşündüğümüz bu eksik kısmın bu anlamda kritik bir eksiklik olduğunu söylemek gerekir.¹⁵

Tasavvufî makamları anlatan bu eser, yukarıda da ifade edildiği üzere baş taraftan eksiktir. Elimizdeki kısmı, sebab-i tercüme bölümünden beyitlerle başlamaktadır. Dolayısıyla eserin başında yer alan hamdele ve salve beyitleri ile sebab-i tercüme bölümünden bazı beyitlerin eksik olduğu açıktır. Eldeki ilk beyit, kaynak metnin ve yazarının, öncesi de bulunduğu anlaşılan övgüsüdür. Kuvvetle muhtemeldir ki yazar, diğer birçok klasik eserin girişinde görüldüğü üzere, tercüme edeceği metnin önemi ve değerini anlattıktan sonra onun zor anlaşıldığını ifade etmek istemiş olmalıdır. Nitekim eldeki bu ilk beyitten sonra gelen birkaç beyitte mütercim, okuyucusuna seslenip “Ancak bu önemine karşın, gerektiği ölçüde kafa yorup emek harcamayınca, ledün ilminden zevk almak amacıyla bu kitabın yapraklarını okuduğunda istediğin gayeye ulaşamazsın” der. Bu tespiti yaptıktan sonra salikin bu metinden daha kolay bir şekilde istifade etmesi için metni Türkçeye tercüme ettiğini açıkça ifade eder (Tercüme kıldum ki taḥrîrin anuñ) (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Menâzilü’s-Sâ’irîn*: 99a) ve bu bölümde kaynak metnin yazarını “dinin dolunayı” (Bedr-i dîn), “ilimlerin parlak nuru” (nūr-ı vehhâc-ı ‘ulüm) gibi nitelemelerle takdim eder. Yazarına bu şekilde değindikten sonra, kaynak metne yeniden dönen nazım, tarikat ve hakikat konusunda bunun gibi bir kitabın eşi ve benzeri olmadığını; ancak böyle bir eserin içeriğini herkesin anlayamadığını bundan dolayı eseri Türkçeye tercüme ettiğini bir kez daha ifade eder.

Böylece hangi yazarın hangi metnini ne gibi sebeplerle tercüme ettiğini açıkça ifade eden yazar, sözü kendisine getirir ve kendisini aşağıdaki beyitle “Şeyh Sinân” olarak takdim eder.

Çün bu nazmum derdüñe kıldum devâ

Şeyḫ Sinân’a ḥayr-ıla kılgıl du‘â

Kendisini takdimden sonra şeyhi Şeyh Ömer’e, ayrıca babası ve hocalarına dua eden Şeyh Sinân, diğer eserlerinde olduğu gibi Bolayır’a

¹⁵ Bu eksiklik, Şeyh Sinân’ın diğer eserlerinde verdiği bilgiler sayesinde giderilmektedir.

yerleştiğinden bahsedip burayı fetheden Gazi Şehzâde Süleymân’ın ruhuna da dua eder. Bu vesileyle, devrin padişahı Sultân Ahmed’i (I. Ahmed) (1603-1617) anıp ona da dua etmeyi ihmal etmez. Dua bölümünden sonra sözü kaynak metni nasıl tercüme ettiğine getirir. Buna göre kaynak metni hem özetlediğini hem de bazı kısımları eksilttiğini belirtir. Eserin 10 bâb ve 100 fasıldan oluştuğunu söyledikten sonra da muhatap okuyucu kitlesine dönüp bu eseri okurken dikkat edilmesi gereken hususlardan bahseder.

Yüz adet tasavvufî makamın tanıtıldığı eserin yapısı ve içeriğini şu tablo ile göstermek mümkündür:

	1. bâb	2. bâb	3. bâb	4. bâb	5. bâb	6. bâb	7. bâb	8. bâb	9. bâb	10. bâb
1	yakaza	hüzn	ri’âyet	sabr	kasd	ihsân	mahabbet	lahz	mükâşefe	marife
2	tevbe	hafv	murâkabe	rızâ	azm	ilim	gayret	vakt	müşâhede	fenâ
3	inâbe	işfâk	hürmet	şükr	irâde	hikmet	şevk	safâ	muâyene	bekâ
4	muhâsebe	huşû’	ihlâs	hayâ	edeb	basîret	kalak	sürûr	hayât	tahkîk
5	tefekür	ihbât	tezhîb	sıdk	yakîn	ferâset	ataş	sırr	kabz	telbîs
6	tezekkür	zühd	istikâmet	îsâr	üns	ta'zîm	vecd	nefs	bast	vücûd
7	itisâm	vera	tevekkül	hulk	zıkr	ilhâm	dehş	gurbet	sekr	tecrîd
8	firâr	tebettül	tefvîz	tevâzu	fakr	sekîne	heymân	gark	sahv	tefrîd
9	riyâze	ricâ	sika	fütüvve	gınâ	tama'nîne	berk	gıybet	ittisâl	cem'
10	semâ'	rağbet	teslîm	inbisât	makâm	himmet	zevk	temekkün	infisâl	tevhîd

Bizzat kendisinin de ifade ettiği üzere bu tercüme konusundaki eser, Hâce Abdullâh Herevî’nin (ö. 481/1089) *Menâzilü’s-Sâ’irîn* adlı eseridir. Nitekim yukarıda yapılan iktibaslardan da görüleceği üzere Şeyh Sinân Efendi de bunu teyit eder bilgiler vermiştir.

Şeyh Sinân’ın tercümesini Herevî’nin *Menâzili’s-Sâ’irîn*’ini ile karşılaştırdığımızda, gerek makamların genel olarak üç vechile tanıtıldığı yapı gerekse de genel muhtevanın birebir örtüşmediği bilgisinden hareketle, Sinân Efendi’nin oldukça tasarrufta bulunarak eseri nazma aktardığı görülmektedir.

2.4.2. Etvâr-ı Seb’a Manzumesi

Şeyh Sinân’ın, külliyâtında yer alan *Risâle fî Tahkîki Cevâzi’n-Nazmi’-İlâhî* başlıklı çalışmada “Etvâr-ı Seb’a-i manzûme” ismiyle eserleri arasında zikrettiği bu Türkçe eser, manzum olup aruzun “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” vezniyle yazılmıştır. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin koleksiyonu 1604 numarada bulunan bir mecmuanın 6b-11a yaprakları arasında yer alan bu eser daha evvel Mehmet Gürbüz tarafından tespit edilmiştir. Gürbüz herhangi bir müellif/nâzım adının yer almadığı bu manzumenin Şeyh Sinân’a ait olabileceğini güçlü bir ihtimal olarak öne sürüp aynı mecmuada yer alan tasavvufî şiirlerin de bu zata ait olduğuna bir ipucu olarak kullanır. Her ne kadar eserde bir müellif ismi yer almıyorsa da manzumenin girişindeki bilgiler, eserin

Şeyh Sinân’a ait olduğunda şüphe bırakmıyor. “Hâzâ kitâb-ı Etvâr-ı Seb’a” başlığını müteakib yedi beyitlik bir hamdele ve salveleden sonra manzumesinin sebep-i telifini izah etmeye başlayan nazım, aşağıdaki beyitlerde ifade ettiği üzere şeyhi olan Şeyh Ömer’in tasarrufuyla Bolayır’dan hicret edip Güzelhisâr’a geldiğini dile getirir. Bu bilgiler, yukarıda söz konusu edilen ipuçlarıyla birleştirildiğinde, bu beyitlerde konuşan kişinin Şeyh Sinân olduğu konusunda herhangi bir şüphe kalmamaktadır:

Hicret itdümdi Bolayır’dan o dem

Bî-riyâ olup muhâcir ey dedem

Çün Gelibolı’dan itdümdi sefer

Gönderüp şeyh-i ‘azîz Şeyh-i ‘Ömer

Ol zamân kim ben faķiri rûzgâr

Şaldı bu ile kim ol Güzelhisâr (6b)

Bu beyitlerden sonra eserini neden kaleme aldığını izah eden nazımın ifadelerine göre, hicret ettiği bu Güzelhisâr’da bir gün bir derviş kendisine mensur bir tabirname getirir. Yazara göre şekli “mutemed” olmayan bu tabirname birkaç yapraktan oluşan fesahatsiz ve kasır bir nesirle yazılmıştır. İşte bundan dolayı bahsi geçen tabirnameyi nazma çevirmeye karar verdiğini şu beyitle açık eder:

‘Azim oldum ki_ol müretteb nazm ola

İntizâm-ı nazm ile hoş bezm ola (6b)

Bu itibarla nazma çekmek yoluyla oluşturulan bir diliçi çeviri örneği¹⁶ de olan eserin yazılış sebebini bu şekilde izah eden nâzım, sonrasında muhtemel okuyucularına yönelik bazı nasihatlerde bulunarak eserin asıl konusunu işlemeye başlar. Eser yedi bölüm üzere tertip edilmiştir. Bu bölümleri şu tablo ile vermek mümkündür:

el-maķāmu’l-evvel	Maķāmu’n-nefsi’l-emmāre (7a-8b)
el-maķāmu’ş-şānī	Maķāmu’n-nefsi’l-levvāme (8b-9a)
el-maķāmu’ş-şāliš	Maķāmu’n-nefsi’l-mülheme (9a-b)
el-maķāmu’r-rābi ^c	Maķāmu’n-nefsi’l-muṭma ³ inne (9b-10a)
el-maķāmu’l-hāmis	Maķāmu’n-nefsi’r-rāziye (10a)
el-maķāmu’s-sādis	Maķāmu’n-nefsi’l-marziyye (10a-b)
el-maķāmu’s-sābi ^c	Maķāmu’n-nefsi’ş-şāfiye (10b)

¹⁶ Osmanlı edebiyatında nazma aktarmak yoluyla oluşturulan diliçi çeviri örnekleri için bk. Erbil 2020.

Bu bölümlerden sonra 9 beyitlik bir hatime bölümüyle sona eren eser, Osmanlı döneminde, özellikle Halvetîlik tarikatı müntesiplerince birçok örneği yazılan etvâr-ı seb’a risalelerine benzer bir muhtevaya sahiptir. Salikin seyr ü süluk esnasında kat ettiği yedi mertebeyi tanıtan bu tür eserlerde, her bir mertebedeki hal dönüşümlerinden bahsedilip, bu mertebelerde salikin nasıl hareket edeceğine dair tavsiyeler verilir. Şeyh Sinân’ın manzumesinde bunların yanında bu mertebelerde görülen rüyaların tabirine yönelik izahların da yapıldığı görülmektedir.

Osmanlı tasavvuf literatüründe, özellikle de Halvetiye ve Uşşâkiye tarikatı muhitinde birçok örneği kaleme alınmış olan etvâr-ı seb’a geleneğine dair hatırı sayılır bir bilimsel araştırma literatürü oluşmuştur. Bu gelenek dahilinde kaleme alınan birçok etvâr-ı seb’a örneğinin müstakil olarak ele alındığı çalışmalar yanında, bu türdeki metinleri bir araya getirmeyi ya da toplu olarak ele almayı amaçlayan çalışmalar da bulunmaktadır.¹⁷ Yaptığımız araştırmalarda, bu çalışmalarda Bolayırılı Şeyh Sinân’ın etvâr-ı seb’a manzumesinden bahsedilmediği görülmüştür.

2.4.3. Silsiletü’l-Meşâyihî’l-Halvetiyye

Bahsi geçen Almanya’daki mecmuanın 12b-18a yaprakları arasında yer alan bu eser, Arapça olarak kaleme alınmış olup Halvetiye Tarikatı şeyhlerinin silsilesini vermektedir. Başu ya da sonunda eserin Şeyh Sinân’a ait olduğuna dair bir bilgi bulunmazsa da Şeyh Sinân, *Risâle Fi Tahkîki Cevâzi Nazmi’l-Îlâhî* adlı eserinin girişinde bu eserden de “Arabî dilce” olan eserleri arasında “Silsile-i Meşâyih” adıyla bahsetmektedir.

Kısa bir hamdele ve salveleden sonra resûl, nebî ve velî kavramları üzerinde kısaca duran Şeyh Sinân, eserine evliyaya dair açıklamalarla devam eder. Bu doğrultuda evliyanın öncüleri olarak dört büyük halife hakkında bilgi verir. Kısa bir hulefâ-ı râşidîn tarihi görünümünde olan bu kısımda bahsi geçen halifelerin fazileti, birçok hadisle de teyit edilmeye çalışılır. Dört büyük halifeden sonra sözü Hasan el-Basrî’ye getiren yazar ondan bahsettiği sırada “mübâyaa”nın meşru olduğuna dair bazı açıklamalar yapar. Bu açıklamalardan sonra, Hasan el-Basrî’den başlayarak mensup olduğu tarikatın silsilesine yer verir. Silsilede kendisine de “Şeyh Sinân el-Menteşevî” adıyla yer veren Sinân Efendi’nin müridi Şeyh Ömer en-Nîfî, halifesi de Şeyh Mehmed el-Keşanî olarak kaydedilmiştir. Keşanî’nin de Şeyh Abdurrahman el-Gelibolevî’ye el verdiği kayıtlıdır.

2.4.4. Burhânu’s-Sûfiye

Ulaşabildiğimiz nüshası, Berlin Devlet Kütüphanesi Ms. Or. Oct. 2912 numarada kayıtlı bulunan mecmuada, 19b-47a sayfaları arasında yer almaktadır. 19a’da eserin fihristine yer verilmiştir. Arapça olan eser, berâ’at-i istihlâl yoluyla oluşturulmuş “muhabbet” temalı bir hamdele ve salvele ile

¹⁷ Halvetî geleneğinde yazılan etvâr-ı seb’a risalelerini bir araya getirmeye çalışan bir çalışma için bkz. Yıldız 2019. Ayrıca etvâr-ı seb’a literatürüne dair güncel bir çalışma için bk. Kayaokay 2019.

başlar. Bu bölümden sonra eserinin sebep-i telifine yer veren yazar, *Keşşâf Tefsiri*’nde “kul in küntüm tuhibbünallâhe fe’ttebi’ünî yuhibbikumullâhu ve yağfir lekum...” (Âl-i İmrân: 31) ayetinin tefsirini yaparken Zemahşerî’nin (ö.538/1144) muhabbetullâhı ve buna dair coşkuyu izhar etmenin caiz olmadığını ifade ettiği gibi zikir esnasında ses yükseltmek ve kendine zarar vermenin haram olduğunu, zikir ehlinin sema etmesi ve zevk ehlinin vecd haline girmesinin doğru olmadığını, insanları bu kişilere intisap edip onların meclisine girmekten alıkoyduğunu söyler. *Keşşâf*’taki¹⁸ bu görüşlere katılmadığını belirten Şeyh Sinân, bu görüşte olanlara bir cevap olup gerçeklerin üzerindeki örtünün kaldırılması için bu eseri kaleme aldığını ifade eder. Eserine *Burhânu’s-Sûfiyye* ismini verdiğini de açıklayan yazar, eserini yedi makâle ve bir hâtimedden oluşturmuştur. Bu bölümlerde ele alınan konuları şu tablo ile göstermek mümkündür:

1. Makâle	fî isbâti muhabbetillâhi
2. Makâle	fî tahkîki muhabbetillâhi
3. Makâle	fî isbâti lezzeti muhabbetillâhi
4. Makâle	fî isbâti’ş-şevki ilellâhi
5. Makâle	fî alâmâti muhabbetillâhi
6. Makâle	fi’l-ünsi billâhi
7. Makâle	fi’l-kerâmeti
Hâtîme	fî-mâ yete’allaku bi’s-semâ’i

Genel olarak tasavvuf tarihinde, özel olarak da Osmanlı tarihinde fukaha ile mutasavvıflar arasındaki tartışmalı konulardan olan zikir, sema, devrân gibi konular Şeyh Sinân’ın da idrak ettiği XVII. yüzyılda da hararetli bir şekilde

¹⁸ Şeyh Sinân’ın eserini kaleme almasına sebep olan *Keşşâf*’taki tefsirin çevirisi şöyledir: (...). Allah sevgisinden bahseden ve bunu söylerken el çırpıp neşelenen, nara atıp kendinden geçen, ayılan bayılan birini görürsen onun Allah’tan bihaber olduğu, Allah sevgisi nedir bilmediği konusunda hiç kuşkun olmasın! Onun el çırpması, neşelenmesi, nara atması, kendinden geçmesi, ayılıp bayılması; o murdar / adi hayal âleminde insanı kendine âşik eden yakışıklı, güzel bir sûret tasavvur etmesi sebebiyledir; cahillik ve edepsizliği yüzünden o sûreti “Allah” diye adlandırmakta sonra da onu düşünerek el çırpmakta, neşelenip kendinden geçmekte; nara atıp düşüp bayılmaktadır. Hatta, bu âşığın baygınlık hali esnasında şalvarının meni ile dolduğunu bile görebilirsin! Çevresini sarmış olan ahmaklar ise onun halinden etkilenir ve gözyaşlarına boğulurlar.

Bk. Zemahşerî, 2016: 1/914-16.

tartışılmaya devam edilmiştir.¹⁹ Tartışmaya ilmî kişiliği güçlü bir mutasavvıfın katılması dolayısıyla eldeki eserin ilgili literatüre katkıları bakımından bir incelemeye tâbi tutulması gerektiği düşüncesindeyiz.

2.4.5. Hulâsâtü Risâleti’l-Îmâm Kuşeyrî (Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî)

Berlin Devlet Kütüphanesi’nde Ms. Or. Oct. 2912 numara ile kayıtlı mecmuanın 47b-88a yaprakları arasında yer alan bu eser, bizzat yazarının şu ifadeleriyle Îmâm Kuşeyrî’nin (ö. 465/1072) tasavvufa dair meşhur eseri *er-Risâle*’sinin hulâsatan yapılan tercümesidir. Tercümenin girişinde yer alan aşağıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Şeyh Sinân bu eserini de öğrencileri için kaleme almıştır:

Fe-inne hâzihi’r-risâletü’l-mecmû’atu el-muhtaşaratu hulâsatü Risâleti’l-Îmâm el-Kuşeyrî el-meşhûretü el-mu’teberetu cema’tuhâ ve inteħabtuhâ li-ba’zi evlâdi eṭ-ṭullâb... (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 47b).

(Bu derlenmiş muhtasar risale, Îmâm Kuşeyrî’nin meşhur ve muteber Risâlesi’nin özetidir. Bazı öğrenci evlatlarım için intihab edip derledim.)

Sinân Efendi’nin bu tercümesi, tasavvufî terminolojiye göndermenin yapıldığı Arapça hamdele ve salve bölümünden sonra yazarın yukarıda iktibas ettiğimiz cümleleri ve eserinin yazılış sebebini yine Arapça olarak izah ettiği cümleleriyle devam eder. Bundan sonra meramını Türkçe olarak ifade etmeye devam eden yazar, aşağıdaki ifadelerle eserinin önemine atıfta bulunmaktadır:

Maḥrûsa-i Gelibolu’ya tâbi’ca Kaşaba-i Bolayır’dan ḳarye-i Kâzî’ya hicretümde ba’de’l-elf ve’l-‘iṣrîne tesvîdâtumdan sene-i ḥâmise Muḥarreminde işbu tesvîdüm *Tezkiretü’l-Evliyâ* maḳûlesi belki tâ ki hattâ ‘*Avârifü’l-Ma’ârif* maḳûlesi *Fütûḫât-ı Mekkiyye*’den ve *İhyâ’u ‘Ulûm*’dan nişân virür tibyân-ı eṭvâr-ı ṭarîḳat ve ‘unvân-ı envâr-ı ḫaḳîḳat olduğu bilâ-reybdür. Şöyle kim kıdve-i ‘ulemâ’-ı dîn üsve-i meşâyih-i ehl-i yakîn Îmâm Kuşeyrî *tâbe şerâhu* ḫazretlerinüñ risâlesin hiç kimse bu maḳûle tercüme ḳılduğı nâ-ma’lumdur... (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 47b).

Bu vesile ile Abdullâh Ensârî’den nazmen tercüme ettiği *Menâzilü’s-Sâ’irîn* isimli eserin de benzer değerde olduğunu ifade eden Şeyh Sinân, bu iki eseri “ifâde-i ‘âmmе ve istifâde-i tâmmе ola diyü Türkî dilce tercüme kıldum” der. Bu cümlelerinin devamında tüm bu telif ve tercümeler ile Hz. Peygamber’in sünnetine ittiba ettiğini beyan eden yazar, dinî eserlerinin bir kısmını neden Türkçe yazdığını izah eder, bu vesile ile yazdığı eserlerinin ismini teker teker sayar. Eserin fihristine yer verdikten sonra “üslûb-ı tertîb-i fuşûl-i kitâb tertîb-

¹⁹ Konuyla ilgili tartışmalar için bk. Koca 2004; Gürer 2010.

i ebvâb-ı aşl-ı kitâb gibi olmayup nev^c-i âher olduğu mercûdur vech-i müstahşen ola. Ve şol tertîb ki ıslâha muhtâcdur ve kâbildür ıslâh olsa yahtemildür...” (49a) şeklindeki ifadelerle kaynak metnin yapısını değiştirdiğini belirtmektedir.

Müstakil bir çalışmaya konu olduğunda, mütercimın tasarruflarının daha bariz olarak görüleceği kaydını düşerek eldeki metni kaynak metinle mukayese ettiğimizde Şeyh Sinân’ın *er-Risâletü'l-Kuşeyrî*’yi hayli özetleyerek tercüme ettiği anlaşılmıştır. Kuşeyrî’nin, sufilerin akâit ve tevhit meseleleri hakkındaki inançlarını açıkladığı faslı (beyânu i’tikâdi hâzihî’-t-ţâ’ifeti fi mesâ’ili’l-uşûl) özetledikten sonra sûfilerin hâl tercemelerine ayrılan birinci bölümden de seçilen birkaç suffinin menkıbelerine yer verildiği görülmektedir. Tasavvufî istilâhların anlatıldığı ikinci bölüme hiç dokunmayan mütercim sufilerin makam ve hâllerine hasr edilen üçüncü bölümdeki başlıkların tamamını korusa da bu başlıkları kaynak metne kıyasla oldukça kısaltarak anlatmıştır.

Sinân Efendi’nin bu eseri Muharrem 1025/Haziran 1616 yılında Bolayır semtinin Kadı köyünde yazılmıştır.

2.4.6. Risâle fi Tahkîki Cevâzi Nazmi’l-İlâhî

Bu risale, yukarıda bahsi geçen mecmuanın 88b-90b yaprakları arasında yer almaktadır. Arapça olan kısa bir hamdele ve salveleden sonra Sinân Efendi risalenin adı ve konusunu “fe-hâzihî risâletün fi tahkîki cevâzi’n-nazmi’l-İlâhî” başlığı ile izah eder. Sonrasında Türkçe olarak devam eden risalenin konusu, doğrudan ve dolaylı olarak birçok müellif tarafından ele alınan şiirin meşruiyeti²⁰ meselesidir. Konuya tasavvufî zaviyeden bakan Şeyh Sinân, birkaç delil ileri sürerek nazmın meşruiyetini savunur. Risalenin sonuna doğru, yazdığı eserleri teker teker sayan yazar, sözü müteşerri mürşide getirip bu konuda okuyucuları ve süluk ehlini sahte mürşidlere tabi olmaktan şiddetle uyarır.

2.4.7. Dîvân-ı Şeyh Sinân

İki nüshası tespit edilen bu eserin bir mukaddimeyi hâvi nüshası Almanya’daki mecmuanın 91b-112a yaprakları arasında yer almaktadır. Mukaddimenin yer almadığı bir diğer nüshasının da yakın zamanda Mehmet Gürbüz tarafından tespit edildiği çalışmamızın girişinde bahsedilmişti. Bu eser Şeyh Sinân’ın tekke-tasavvuf edebiyatı çizgisinde yazdığı şiirlerini bir araya getirmesi ile oluşturulmuştur. İki satırlık Arapça bir hamdele-salvele cümlesinden sonra “Ba^czı dervîşân iltimâsıyla ilâhiyyâtumuzdan mecmû^c-a-i âtî işbu resme cem^c olındı ki mercûdur nev^c-i risâle-i ehl-i sülûk olup tertîb-i ifâde terğîb-i istifâde ola...” (91b) cümlesiyle şiirlerinin tertip edilmesine dair bilgi veren Sinân Efendi, şiirlerini şu tablo ile gösterdiğimiz 12 fasıl başlığı altında vermiştir.

²⁰ Şiirin meşruiyetine dair ayrıntılı bilgiler için bk. Bayram 2018.

Bölüm no	Bölüm Başlığı	Şiir sayısı
El-faşlu'l-evvel	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-maḥabbe	11
El-faşlu'ş-şânî	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-ma ^c rife	22
El-faşlu'ş-şâliş	Fîmâ yete ^c allağu bi-zikri't-tevhîdi ve ma ^c nâhu	10
El-faşlu'r-râbi ^c	Fîmâ yete ^c allağu billâh ve zikr-i hû hû	9
El-faşlu'l-hâmis	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-ḥamdi ve'ş-şükri	11
El-faşlu's-sâdis	Fîmâ yete ^c allağu bi-medḥi'r-resûli ve'd-da ^c veti ilâ şeri ^c atih	9
El-faşlu's-sâbi ^c	Fîmâ yete ^c allağu bi'n-naşîhati	9
El-faşlu'ş-şâmin	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-münâcâti ve'd-da ^c avât	12
El-faşlu't-tâsi ^c	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-ḥayreti ve ḥazmi'n-nefsi	11
El-faşlu'l- ^c âşir	Fîmâ yete ^c allağu bi-şe ^c ni men tûsemmâ bi'smi'ş-şüfiyyeti	6
El-faşlu'l-hâdi ^c aşer	Fîmâ yete ^c allağu bi'l-ḥacci'l-ma ^c neviyyi	6
El-faşlu'ş-şânî ^c aşer	Fîmâ yete ^c allağu bi-zikri'l-mevti ve zemmi'd-dünyâ	3

Bir kısmı aruz bir kısmı da hece vezniyle yazılmış 119 şiirin yer aldığı bu divan, tekke-tasavvuf edebiyatı tarihi için yeni veriler sunmaktadır. Şeyh Sinân'ın sade bir dil ve anlatımla yazdığı, kuvvetle muhtemeldir ki bir kısmının da zikir meclislerinde okunduğu bu şiirlerin değeri yapılacak incelemeler sayesinde daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yakın zamana kadar hakkındaki bilgiler ancak *Osmanlı Müellifleri*'ndeki birkaç satırdan ibaret olan Bolayırılı Şeyh Sinân Efendi'nin külliyatını tanıtmak amacıyla kaleme alınan bu çalışmada birkaç zaviyeden bazı önemli sonuçlara varılmıştır. Bunların başında, çoğunluğu günümüze ulaşabilmiş 17 eserin varlığını tespit ettiğimiz bir Osmanlı âlim ve mutasavvıfının tam anlamıyla gözden kaçmış olması gelmektedir. Bu makalede Osmanlı telif geleneğinde önemli bir yeri olduğu aşikar olan bu müellifin nüshası ya da nüshaları günümüze ulaşmış olan 12 adet eseri tanıtılmıştır. Bunların tefsir, kıraat, kelam, hadis ve tasavvuf gibi temel İslamî ilimlerde kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu eserlerin haricinde, bizzat kendisi tarafından varlığı haber verildiği halde

nüshasına henüz ulaşamadığımız beş eseri daha bulunmaktadır. Şu ana kadar bu eserlerinden sadece ikisinin neşredildiğini tespit ettiğimiz Şeyh Sinân’ın, özellikle hicret edip vatan edindiği Bolayır tarafından sahiplenilmesi ve eserlerinin neşredilip üzerine araştırmalar yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

Çalışmamız dolayısıyla eserlerinden yaptığımız okumaları dikkate aldığımızda, Şeyh Sinân’ın sadece velut bir müellif olarak değil, aynı zamanda dinî ilimlerde Türkçe telif yapma konusunda şuurlu bir anlayışa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada tanıtılan külliyatında yer alan birkaç eserinde bu noktada görüşlerini serd eden Şeyh Sinân, *Risâle-i Kuşeyrî* gibi tasavvuf tarihinde önemli bir metni müntehab olarak tercüme ettiği eserinin girişinde şu ifadelerle yer verir:

(...) ve çün kütüb-i dîniyye lisânı cemî^can lisân-ı ^cArabîdür bu diyârlarda ekşer-i halkuñ lisânı ancak lisân-ı Türkîdür eyle olsa ba^czı kütüb-i dîniyye Türkî dilce kılındığı ma^cünet-i ihvân-ı dîn olduğundan ğayrı aşhâb-ı te^olif olan ^culemâ^o-ı dîne belki mañz-ı dîne nuşret olduğu zâhirdür ve nuşret-i dîn nuşret-i Resûl ve nuşretullâh olduğu bâhirdür. Kütüb-i şer^ciiyyeden Hidâye’de beyân-ı şarih üzre tercüme-i mâ^cadâ-yı Qur^oân bilâ-şek şahîh mer^cîdür ve *mâ erselnâke min resûlin illâ bi-lisâni kavmihi li-yübeyyine lehüm* buyurulan nazm-ı kerîm mazmûnınca tefsîr-i Keşşâf ve te^vil-i Kaşânî şehâdetleriyle işbât olunur ki münâsib-i lisân-ı tibyân ola diyü tercüme-i ^cilm-i dîn muktezâ-yı naşş-ı kitâbdur. (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*: 48a-b)

Yukarıdaki ifadeleriyle, okuyucu kitlesini dikkate alarak dinî ilimlerde Türkçe yazmak gerektiğini söyleyen müellif, aynı zamanda bunu şer’î olarak da temellendirmeye çalışmaktadır. Çalışmamızın başında ifade ettiğimiz üzere, Osmanlı döneminde dinî ilimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda yeterli düzeyde araştırma ve incelemelerin yapılmadığı bir akademik ortamda Şeyh Sinân’ın bu çalışmada tanıtılan eserleri ve kimi eserlerinde yer verdiği görüşlerin önemli veriler sunacağını düşünüyoruz.

Şeyh Sinân’ın bu makalede tanıtılan eserlerin birçoğu Osmanlı eğitim ve tasavvuf geleneğinde asıl dilleriyle dolaşımda olan eserlerdir; ancak bunların bir kısmı Türkçe literatürde görece daha az görünür bazı eserlerdir. Tasavvuf literatürünün önemli iki klasik eseri olan *Kuşerî Risâlesi* ile *Menâzilü’s-Sâ’irîn* bu eserler arasında zikredilebilir. Mevcut araştırmalara göre Cumhuriyet dönemine kadar birkaç ayrı tercümesi yapılan *Kuşeyrî Risâlesi* ilk defa Şeyh Sinân’ın yaşadığı dönemlerde Şeyhülislâm Hoca Sa’deddîn b. Hasan Cân (ö. 1600) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Osmanlı döneminde birkaç tercümesi bulunan *Menâzilü’s-Sâ’irîn* de Erhan Yetik’in verdiği bilgiye göre (Yetik, 2004: 29/123) Ahmed Bîcan’ın *Kitâbü’l-Muntehâ*’sının beşinci bölümünde Türkçeye tercüme edilmiştir; fakat müstakil olarak ilk defa Nûreddînzâde Muslihuddîn Mustafâ b. Nureddîn Ahmed Filipevî (ö.1573) tarafından yine Şeyh Sinân’ın da telifatını yaptığı dönemlerde Türkçeye aktarılmıştır. Bu tercümelere haberdar olmadığı anlaşılan Şeyh Sinân, bu iki

tercümesinin ilk tercümelerden olduğunu düşündüğünü şu cümlelerle ifade etmektedir:

Şöyle kim kıdve-i ʿulemâ²-ı dîn üsve-i meşâyiḥ-i ehl-i yakîn İmâm Kuşeyrî ṭābe şerāhu ḥazretlerinin risâlesin hîç kimse bu maḳûle tercüme kılduḡı nâ-ma¹lûmdur. Nitekim deryâ-yı ma^crifet reh-nümâ-yı dīvân-ı şadru’l-efâzıl bedrû’l-fezâ³il şeyḥ-i ʿazîz Şeyḥ ʿAbdullâh Enşârî ḳuddise sırruhu ḥazretlerinin Menâzilü’s-Sâ³irîn-nâm maḳâmât-ı sülûkin tercüme ve nazm kılduḡum manzûmenüñ nazîri olduḡı nâ-ma¹lûmdur... (Şeyh Sinân, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*, 47b)

Şeyh Sinân’ın müntehab olarak bile olsa tercüme ettiḡi *Mesâbihu’s-Sünne*’nin ise Osmanlı döneminde yapılan ilk tercüme olduḡu anlaşılmaktadır.

Osmanlı dönemindeki önemli tarikatlardan biri olan Halvetîlik’in Uşşâkî koluna mensup bir mutasavvıf olması yanında bu kadar telifatı bulunan bir âlim ve mutasavvıfın temel Osmanlı tabakalarında, *Kesfû’z-Zünûn*’u dahil Kâtib Çelebi’nin eserlerinde yer almamış olması nasıl izah edilmelidir? Hayatını Osmanlı İmparatorluğu’nun ilim ve kültür merkezi olan payitahtta değil de taşrada geçirmiş olması dolayısıyla gözden kaçmış olabilir mi? Yoksa yazdıkları genellikle Türkçe olduḡu için ciddiye mi alınmadı? Bu ve bunun gibi sorulara ikna edici bir cevap arayışı için henüz yolun başında olduğumuzu düşünüyoruz. Zira Osmanlı dönemi Türkçe dinî literatüre dair tespit aşamasının daha ileri bir merhaleye taşınıp bu eserlerin müelliflerine yönelik tutumun irdelenmesi gerekir.

Son olarak Şeyh Sinân’ın eserlerinde kullanılan Türkçenin de araştırmacılar için önemli ve -işin uzmanı olmayan ancak klasik metinlere az çok aşına biri olarak- alışılmadık olduğunu düşündüğümüz veriler sunduḡunu ifade etmek gerekir. Akpınar’ın da dikkatini çeken bir dil özelliḡi olarak Şeyh Sinân’ın aşağıdaki örneklerde görüleceḡi üzere fiil köklerine geniş zamanın olumlu ve olumsuzluk eklerini getirip sıfat anlamındaki sözcükler türettiḡi ve bunları bildirme ekiyle çekimlediḡi görülmektedir.

(...) Şöyle kim kendü zümrelerinden olmayan ʿavâm eger ḥavâş müslümânları ḥâşâ ehl-i nâr gibi kıyâs **iderlerdür** ve ḥâşâ kendülerde nübüvvet ve risâlet zu^cm **iderlerdür** ve ḥâşâ kendülerde hüviyyet-i ḥazret ve ulühiyyet zu^cm **iderlerdür** ve ḥâşâ kendülere nübüvvet zu^cm **iderlerdür** ve ḥâşâ namâzdan murâd cân namâzıdır ya^cnî mülâḥazadır ve müşâhededür ve mescid göñüldür dëyü mesâcid-i İslâm’a ve cemâ^cat-i müslimîne i^ctibâr **itmezlerdür...**

Ḳadîmden oluben is^câd u işḳâ

Hîç **olmazdur** ezelden es^cad eşḳâ (Şeyh Sinân, *Nazm-ı Tercüme-i Akâ'id*: 116a)

- Koca, Ferhat. (2004), "Osmanlı Fakihlerinin Semâ, Raks ve Devrân Hakkındaki Tartışmaları", *Tasavvuf Dergisi*, 13, s. 25-74.
- Kuloğlu şeyh Hacı İlyas. (2015), *Bâğ-ı Behişt*, C 1, (hzl: Bünyamin Taş), Gece Kitaplığı, Ankara.
- Kuloğlu Şeyh İlyâs. (2015), *Etvâr-ı Seb'a*, Necdet Şengün, İlahiyat Yayınları, Ankara.
- Küçüktiryaki, Fatih. (2017), *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Yazılan Atvâr-ı Seb'a Eserlerinin Mukayeseli Değerlendirilmesi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Mehmet Nail Tuman. (2001), *Tuhfe-i Naili*, C 1, (hzl: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Buro Yayınları, Ankara.
- Osmânzâde Hüseyin Vassâf. (2006), *Sefîne-i Evliyâ*, C 3, (hzl: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul.
- Özcan, Nuri. (1988), "Abdülhay Celvetî", *DİA*, C 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Hulâsa-i Risâle-i Kuşeyrî*, Almanya Milli Kütüphanesi'nde Ms. Or. Oct. 2912, 47b-88a.
- Şeyh Sinân Efendi, *Tercüme-i Tefsîr-i Amme*, Almanya Milli Kütüphanesi'nde Ms. Or. Oct. 2912, 1b-5b.
- Şeyh Sinân, *Risâle fî Tahkîki Cevâzi'n-Nazmi'l-İlâhî*, Almanya Milli Kütüphanesi'nde Ms. Or. Oct. 2912, 88b-90a.
- Şeyh Sinân, *Tercüme-i Mesâbîhu's-Sünne*, Süleymaniye Ktp. H. Hüsnü Paşa no: 239.
- Şeyh Sinân, *Tercüme-i Mesâbîhu's-Sünne*, Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi no: 126.
- Şeyhülislâm Hoca Sa'deddîn b. Hasan Cân. (2003), *Tercüme-i Risâle-i Kuşeyriyye*, (haz. Mehmet Günyüzlü), Yasin Yayınevi, İstanbul.
- Taş, Bünyamin. (2013), "Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas ve Külliyyatı", *Akademik Bakış Dergisi*, S 35, s. 1-18.
- Yağcı, Süleyman Nuri. (2017), *Ömer Karîbî ve Dîvânçe'si (İnceleme-Metin)*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize.
- Yazar, Sadık. (2011), *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Yetik, Erhan. (2004), "Menâzilü's-Sâ'irîn", *DİA*, C 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Fatih. (2019), *Halveti Azizlerinin Etvar-ı Seb'a Risaleleri*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.